

KNIHY A DĚJINY

Ročník 28/1–2, 2021

Vydává Knihovna AV ČR, v. v. i.

Praha 2021

OBSAH

Editorial	3
-----------------	---

RECENZOVANÁ ČÁST

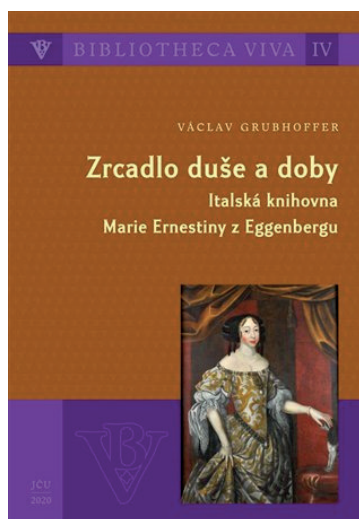
Studie

ANDREA JELÍNKOVÁ From Mikulov to Brno – the Neumann Printing House and its Production	6
ANDREA JELÍNKOVÁ Z Mikulova do Brna – neumannovská tiskárna a její produkce	39
JANA VLACHOVÁ Ikonomie alegorického cyklu v traktátu <i>Masopust</i> z roku 1580 a její čtenářská recepce	70
MIROSLAV MYŠÁK Několik poznámek k novému exempláři <i>Psalterium Olomucense</i> z roku 1499	94
DAGMAR ŠTEFANCOVÁ Notované pergamenové vazby v Nostické knihovně	123

NERECENZOVANÁ ČÁST

Varia

PETR MAŠEK Omnes sunt quaterni, praeter... ..	155
MARTA VACULÍNOVÁ K termínům dedikant a dedikátor	182
Recenze	184
Výběr studií z časopisů, ročenek, sborníků a elektronických zdrojů	202
Adresář	209

■ **Václav GRUBHOFFER,**
Zrcadlo duše a doby. Italská knihovna Marie Ernestiny z Eggenbergu.
České Budějovice, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis
2020. 202 s., 20 nečísł. s., obr. příł.
Bibliotheca viva IV.

Čtvrtý svazek edice *Bibliotheca viva*, jež byla před lety založena na katedře romanistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, navazuje tematicky na první a druhý svazek této ediční řady a je opět věnován pozoruhodné knižní sbírce českokrumlovských Eggenberků. První svazek z roku 2007 *Knihovna šlechticny*, jehož autorkou je Jitka Radimská, přinesl soupis a charakteristiku francouzských tisků dochovaných v osobní knihovně barokní čtenářky Marie Ernestiny rozené ze Schwarzenbergu, provdané z Eggenbergu (1649–1719).

Druhý svazek, kolektivní dílo týmu autorů, nazvané *Ve znamení havranů*, z roku 2011 byl věnován knižní sbírce rodiny Eggenbergů. Vedle soupisu španělských, italských, německých a latinských tisků obsahuje dějiny a charakteristiku celého knižního souboru patřícího českokrumlovské větvi tohoto šlechtického rodu.

Autorem poslední eggenberské monografie z roku 2020, které chci věnovat svoji bližší pozornost, je historik a italinista Václav Grubhoffer, který po studiu kulturní historie a italského jazyka a literatury na Jihočeské univerzitě zakotvil na katedře romanistiky a ve své vědecké publikační činnosti úspěšně zúročuje získané vzdělání k tomu, že k danému tématu přistupuje nejen z pozice historika, ale také lingvisty a literárního historika. Publikace vycházející z autorovy diplomové práce obhájené roku 2019 se zabývá bibliofilskými a čtenářskými preferencemi Marie Ernestiny kněžny z Eggenbergu tak, jak se odrazily v souboru italských knih, které zmíněné šlechticně patřily a které četla. Jsou to nejen knihy vydané v jazyce italském, ale také italika v širším slova smyslu (autorská a tematická a italské překlady knih psaných německy, francouzsky či španělsky). Jsou to knihy, které si Marie Ernestina označila vlastnickým iniciálovým supralibros „ME“ a do nichž si často zapisovala svoje čtenářské postřehy a dojmy, popř. knihy, v nichž se dochovaly jiné stopy jejího čtenářského

zájmu. V. Grubhoffer se autorsky podílel na monografii Jitky Radimské, která vyšla v roce 2020 francouzsky v nakladatelství Honoré Champion v Paříži a která pojednává o knihách a čtenářských zájmech kněžny Marie Ernestiny z Eggenbergu (*Les livres et les lectures d'une princesse. Marie Ernestine d'Eggenberg et sa bibliothèque en Bohême au XVIIe siècle*), takže měl možnost obeznámit se s osobní knižní sbírkou eggenberské šlechtičny velice důkladně.

Předmětem autorova zkoumání v recenzované publikaci je žánrová a obsahová analýza daného souboru 197 italských knih a jejich recepce vzdělanou středoevropskou šlechtičnou v období vrcholného baroka. Jak již název publikace napovídá, cílem monografie je zjistit, jak se italská literární produkce 16. a 17. století zrcadlila v knižní sbírce eggenberské kněžny, podat její obraz, který je odrazem osobnosti Marie Ernestiny, jejího sběratelského a čtenářského vkusu, jenž byl ovšem ovlivněn právě knihami, které ji obklopovaly, které vyhledávala, sbírala a četla.

Kniha je členěna do tří tematických částí. První část nazvaná *Marie Ernestina v zrcadle života* seznamuje čtenáře s osobností, životními osudy a kulturními zájmy této českokrumlovské aristokratky.

Druhá část knihy *Marie Ernestina v zrcadle své italské knihovny*, obsahující šest tematických kapitol, tvoří jádro celé práce. Na základě dědického inventáře z let 1719–1721, který reflektuje stav knihovny na konci života Marie Ernestiny, se autor soustředil na barokní kniž-

ní sbírku druhé generace Eggenbergů, tedy knihovnu budovanou především eggenberskou kněžnou (podíl jejího manžela Johanna Christiana, o němž se traduje, že se o knihovnu příliš nezajímal, zůstává poněkud stranou). Sbírkou charakterizuje nejdříve jako celek a poté se podrobně zaměřuje na soubor italik, které kněžna sbírala a četla. Kapitola *Čtením k poznání i k pobavení* rozebírá soubor naučné a populárně naučné literatury, kam spadají knihy historické, cestopisy a životopisy církevních a světských osobností. Autor věnuje velkou pozornost jednotlivým literárním osobnostem i jejich dílům, o nichž se čtenář dozvídá řadu zajímavých a jinde nedostupných informací. Převážná část italik z oblasti historiografie byla vydána v Benátkách, měšť, k němuž měl úzký vztah nejen kníže Johann Christian (v Benátkách pobýval se svým bratrem Johannem Seyfriedem v rámci kavalírske cesty již v roce 1663), ale i Marie Ernestina. Manželé společně Benátky navštívili v zimě roku 1693: účastnili se proslulého benátského karnevalu, shlédli několik hudebních a divadelních představení a obeznámili se s pamětihodnostmi města. Není proto divu, že kněžna měla ve své osobní knihovně celou řadu tisků týkající se Benátek nebo v Benátkách vydaných (nejen v italštině). Některá tato italika kromě kněžnina osobního supralibros nesou i stopy její četby. Kapitola *Čtením k setkání s krásou* je věnována prozaickým, básnickým a dramatickým dílům, tedy „krásné literatuře“. Kapitola nazvaná *Čtením k životu ve šlechtické*

společnosti vídeňského dvora si všímá italik, která se zabývají společenským kodexem tzv. „ideálního dvořana“, a to v jeho barokní podobě – „l’Homme d’honneur“, „l’Honnête homme“ či „l’Homme du monde“. Představují je převážně tisky s instruktivní a edukativní funkcí, ale také díla životopisného charakteru přinášející biografii a historii rodu Habsburků a kolekce italských divadelních a hudebních libret spjatých se společenským a kulturním životem na vídeňském dvoře. Značný počet italik, jazykových i autorských, pak tvořila literární produkce týkající se lékařství a medicíny, botaniky, farmakologie a zdravého životního stylu, která v mnoha případech nese jak rukopisné přípisky Marie Ernestiny, tak i další stopy jejího čtenářského zájmu. Tato skupina italik je popsána v kapitole *Čtením k dobrému zdraví*. Poslední kapitola druhé části monografie nesoucí název *Čtením k zbožnému životu a „dobré smrti“* seznamuje čtenáře s díly duchovní a nábožensko didaktické literatury, která byla v „italské knihovně“ Marie Ernestiny silně zastoupena. Patřily sem vedle kazatelské literatury především tzv. „knihy dobrého umírání“, tj. spisy připravující křesťany na přechod z pozemského utrpení do věčného života, různé knihy žánru artes moriendi anebo četná jezuitika (v tomto případě se jednalo jak o italika jazyková a autorská, tak o italské překlady cizí literatury).

Třetí část monografie nazvaná *Italská knihovna Marie Ernestiny* je „pomyslným vstupem do kněžniny knihovny“, řečeno slovy autora. Ten do ní zařadil

dva katalogy jazykově italských, francouzských a německých italik opatřených vlastnickým kněžniným supralibros „ME“. První katalog *Soupis italských, francouzských a německých italik Marie Ernestiny z Eggenbergu podle barokních okruhů (Catalogus ...1721)* respektuje původní řazení knih podle eggenberského inventáře z let 1719–1721. Knihy jsou rozděleny do skupin podle jazyka a uvnitř nich pak do podskupin podle žánru a tématu. Soupis zahajují jazykově italské tisky (C – Italic), kterých je v osobní knihovně Marie Ernestiny nejvíce, následuje skupina jazykově francouzských knih (B – Gallici) a dále pak skupina germanik (A – Germanici). Jednotlivé záznamy jsou řazeny abecedně, doplněny jsou odkazy elektronických digitálů daného díla, pokud byly zjištěny, a uvedena je novodobá signatura knih eggenberské knižní sbírky, popř. provenienční vlastnické zápisy týkající se Marie Ernestiny. Druhý typ katalogu – *Soupis italských, francouzských a německých italik Marie Ernestiny z Eggenbergu podle autora* – eviduje v abecedním sledu všechny tisky kněžniny „italské knihovny“, bez zřetele k jejich jazykové a žánrové klasifikaci, a jejich současné knihovní zařazení (záznamy obsahují již jen původní eggenberskou signaturu). Tento druhý soupis má tu výhodu, že je možno na jeho základě udělat si větší přehled tom, kolikrát je daný autor v knižní sbírce zastoupen, v jakých dílech a jazycích a do kterých tematických okruhů byla jeho díla zařazena.

K názornosti a přehlednosti autora rozboru „italské knihovny“ Marie

Ernestiny přispívá nejen výše uvedená dvojí soupisová bibliografická příloha, ale také bohatý poznámkový aparát svědčící o šíři autorova odborného rozhledu, dále seznam pramenů a literatury a online zdrojů, z nichž autor čerpal (vypadl z něho titul kolektivní monografie z roku 2011, patrně nedopatřením, neboť stať J. Pelána týkající se souboru italiek eggenberské knihovny zařazená do této monografie uvedena je). Nedílnou součástí pomocného aparátu je samozřejmě také jmenný rejstřík, obrazový materiál zachycující ve vizuální autenticitě konkrétní vybrané knižní tituly a dvě cizojazyčná resumé – v italštině a němčině.

Recenzovaná publikace je bezesporu cenným příspěvkem k hlubšímu poznání eggenberské barokní knihovny, tedy části, kterou budovala Marie Ernestina z Eggenbergu. Na základě autorova rozboru a charakteristiky italského souboru knih této svým způsobem ojedinělé a cenné středoevropské barokní knižní sbírky máme možnost blíže poznat nejen samotnou bibliofilskou osobnost majitelky, ženy z vyšší aristokratické společnosti, ale také dobu, v níž tato žena žila a pohybovala se, v níž se utvářela její nevšední sběratelská a čtenářská osobnost. Kniha je psaná srozumitelným jazykem a kultivovaným stylem. Ocení ji nepochybně jak odborníci z oblasti knihovnědy a dějin knižní kultury, literární historikové zabývající se italskou literaturou a italsko-českými kulturními vztahy, badatelé zajímající se o dějiny evropských šlechtických rodů daného období nebo o dějiny knižního sběra-

telství a dějiny čtení, tak i široká laická veřejnost.

Dovolím si na závěr několik poznámek či úvah, které mně při čtení publikace napadly; a to jednak v souvislosti s mým autorským podílem na kolektivní monografii *Ve znamení havranů*, jednak vzhledem k tomu, že jsem řadu knih, zejména jazykově španělských, ale částečně i italských, dochovaných v česko-krumlovské sbírce Eggenbergů, měla možnost poznat „de visu“.

První moje poznámka se týká čtenářských preferencí Marie Ernestiny podle jazyka knih vzhledem k jejím jazykovým znalostem. Marie Ernestina z Eggenbergu se narodila v bruselském frankofonním prostředí a francouzštinu ovládala velice dobře, což ovlivnilo, jak je známo, její vztah k francouzské kultuře a literatuře, která byla její celoživotní láskou. Od sedmi let (od roku 1656) žila s rodinou ve Vídni a pohybovala se v nejvyšších dvorských kruzích (její otec Johann Adolf ze Schwarzenbergu byl prezidentem říšské rady na dvoře Leopolda I., její bratr Ferdinand působil ve službách třetí manželky Leopolda I. císařovny Eleonory Magdaleny) a s vídeňským dvorem byla spjata po celý svůj život (blízko k císařskému dvoru měla i po svatbě s Johannem Christianem). Manželé Marie Ernestina a Johann Christian ve Vídni často pobývali, hlavně v zimním období, kdy se účastnili různých společenských a kulturních událostí (ve městě si ostatně poříдили svůj vlastní dům). Není tedy pochyb o tom, a autor publikace to v úvodní části věnované osobnosti Marie Ernestiny

pochopitelně zdůrazňuje, že znalost jazyků, jimiž se hovořilo na vídeňském dvoře, byla i pro ni do jisté míry nutností. Komunikace neprobíhala často jen v němčině, ale ve vídeňském dvorním prostředí zněla vzhledem ke spřízněnosti císařské rodiny s mantovskými Gonzagy (z tohoto rodu pocházela jak druhá manželka císaře Ferdinanda II. Eleonora, tak třetí manželka Ferdinanda III. Eleonora II. Gonzagová) též italština. Obdivovateli italské kultury, zejména divadla a opery, byli rovněž císař Leopold I. a jeho první manželka Markéta Tereza Španělská, dcera krále Filipa IV., díky níž byla na císařském dvoře „v kurzu“ také španělština. Sám Leopold I. španělštinu ovládal, o španělskou literaturu se zajímal (ve velké oblibě měl španělská barokní dramata, zejména hry Calderónovy). Marie Ernestina tedy znala dobře jak francouzsky a německy, tak také italsky (dokladem toho je koneckonců její „italská“ osobní knihovna). A pravděpodobně částečně (možná pouze pasivně) i španělsky. Při výuce jazyků a četbě cizojazyčných knih jí pomáhaly nepochybně vícejazyčné slovníky, které měla ve své knižní sbírce. Václav Grubhoffer uvádí mezi knihami Marie Ernestiny německo-francouzsko-italský slovník Antoina Oudina *Nuovo et ampio dittionario di tre lingue* vydaný ve Frankfurtu roku 1674 (eggenb. sign. C7/36, současná 24 F 5156); toto vydání Oudinova slovníku měla zjevně dvakrát (J. Radimská jej v soupise francouzského fondu Marie Ernestiny uvádí pod eggenb. sign. B7/2, dnešní sign. 19 C 3677 jako č. 634). Eviduje také

italsko-německý slovník *Dictionarium Levini Hulsii Teutsch-Italiänisch Vnd Italiänisch-Teutsch* z roku 1657, jehož autorem je Levinus Hulsius (eggenb. sign. A9/4, současná sign. 21 E 4393, s rukopisným přípiskem kněžny), a italsko-německo-francouzský slovník Giovanniho Veneroniho *Der in dreyen Sprachen, Teutsch-Italiänisch-und Frantzösisch-erklärte vollkommene Sprachmeister* vydaný ve Frankfurtu roku 1694 (eggenb. sign. A9/5, současná sign. 29 D 6189). Ráda bych při této příležitosti připomněla, že kněžna měla ve své knihovně ještě další vícejazyčné slovníky nesoucí její supralibros „ME“, které publikace V. Grubhoffera nezmiňuje, neboť nebyly signaturově zařazeny do souboru italik (oddíl „C“). Byl to vícejazyčný slovník obsahující kromě latiny, němčiny, francouzštiny a italštiny také španělštinu. Byl zařazen do souboru latinských tisků (postaven na sign. D4/29, dnes sign. 25 I 5402); jedná se o reedici pětijazyčného slovníku španělského profesora jazyků a tlumočníka žijícího v Německu Juana Ángela de Zumarán, jež vyšla péčí Johanna de Schweitzern ve Vídni roku 1665 s dedikací císaři Leopoldu I. (*Thesaurus quinque germanicae, latinae, hispanicae, gallicae et italicae linguarum fundamentalis*). Dalším slovníkem obsahujícím italštinu, spolu s francouzštinou a španělštinou, který kněžna vlastnila, jak to dokazuje její supralibros na deskách knihy, byl slovník *Tesoro de las tres lenguas española, francesa y italiana* italského hispanisty a lexikografa Girolama Vittoriho vydaný v Ženevě roku 1644

(eggenb. sign. E5/3, současná sign. 22 F 4781). Kněžna si do své knihovny pořídila také španělsko-francouzskou konverzační příručku *Dialogos nuevos en español y francés* bývalého vojáka Franciska Sobrina, vycházející z jazykových příruček otce a syna Oudinů, a to v bruselské edici z roku 1708 (eggenb. sign. B7/3, současná sign. 28 A 6875). Kněžna byla jazykovou literaturou, která jí umožňovala naučit se italsky a španělsky na základě němčiny, francouzštiny, popř. latiny, vybavena tedy poměrně dobře.

Moje druhá poznámka se týká italských překladů španělské literatury. Rozbor osobní knihovny Marie Ernestiny ukázal, že kněžna španělskou literární produkci četla nejen v překladech do francouzštiny a němčiny, ale také do italštiny. V době barokní byla většina španělské zábavné literatury 16. a počátku 17. století přeložena do hlavních evropských jazyků, a tak kněžna neměla problém přecházet si ji jak ve francouzských, německých nebo italských překladech. Marii Ernestinu nejvíce zajímala vedle náboženské literatury stěžejní díla španělské krásné literatury, což je plně v souladu s jejími čtenářskými preferencemi a zájmy. Španělské rytířské romány, které tak miloval zakladatel eggenberské knihovny Hans Ulrich z Eggenbergu a pořizoval si je do knihovny ve španělštině a v italských překladech či adaptacích, ji však nezajímaly. Rytířská literatura španělského Zlatého věku měla v barokní době čtenářský vrchol za sebou a její četba byla ve šlechtickém prostředí víceméně *passé*; dobovému čtenářskému vkusu

vyhovoval jiný druh zábavné literatury. Václav Grubhoffer na většinu překladů španělské literatury do italštiny ve své práci upozorňuje. Je známo, že kněžna vlastnila v italštině např. *Lettere* od Antonia de Guevara, jehož spisy četla samozřejmě i francouzsky a německy, podobně jako italsky, francouzsky či německy četla náboženské spisy Juana Nieremberga a sv. Terezy, literární práce Franciska de Quevedo nebo Balthasara Graciána. Jiné knihy, např. stěžejní díla španělského pikareskního románu, četla pak v němčině a francouzštině: tak např. román *Guzmán z Alfarache* Matea Alemana si pořídila v německém překladu *Der Landstörtzer Gusman Von Alfarche oder Picaro* vydaném v Frankfurtu roku 1670, Quevedův *Život rošťáka* četla ve francouzském vydání a také v německých adaptacích J. M. Moscherosche (více k překladům španělské literatury do jiných jazyků nacházejícím se v osobní knihovně Marie Ernestiny viz J. Kašparová v knize *Ve znamení havranů*, s. 114–117 a V. Bok tamtéž, s. 149–154, popř. viz J. Radimská, *La literatura española en las traducciones francesas en el fondo de los Eggenberg*, článek z r. 2002 publikovaný ve sborníku *Opera romanica* 3). Španělsky tištěné knihy kněžna tedy zjevně nekupovala a nesbírala. Výjimkou jsou již zmíněné vícejazyčné příručky obsahující španělštinu a pak literární tvorba Miguela de Cervantes. Jeho díla se v knižní sbírce eggenberské kněžny vyskytovala ve španělštině a také v překladech. Kněžna vlastnila druhou část románu *Don Quijote* ve španělském bruselském vydání

z roku 1617 (eggenb. sign. E1/21, současná sign. 21 C 4321) a Cervantesovy *Novelas ejemplares* pak v madridském vydání z roku 1622 (eggenb. sign. E5/4, současná sign. 30 C 6409; knihu získal v roce 1627 už Hans Ulrich z Eggenbergu); obě tato díla Marie Ernestina vlastnila také ve francouzském překladu. Je zajímavé, že kněžna měla slavný Cervantesův román ve své knihovně ještě v italské verzi pořízené Lorenzem Franciosinim (kniha *Zrcadlo duše a doby* tento italský překlad nezmiňuje). Italský překlad románu *Dell'ingegnoso cittadino Don Chisciotte della Mancia* vyšel v Benátkách roku 1625 (eggenb. sign. C1/25, současná signatura 22 F 4774; srov. Soupis italik č. 291 v kolektivní monografii *Ve znamení havranů*, s. 338–339).

Konečně třetí poznámka nebo spíše zamyšlení na téma, jak dál v „eggenberském“ bádání. Autor publikace ponechává stranou otázku knižních akvizic eggenberské šlechtičny, tj. cílené doplňování a získávání knih formou nákupů, darů apod., které souvisí s fungováním dobového knižního trhu a obchodu. I když si uvědomuje, že je to široké a nelehce uchopitelné téma, je přesvědčen, že v budoucnu bude zapotřebí věnovat mu patřičnou pozornost. A to jak na základě dalšího pramenného výzkumu eggenberských knižních sbírek, tak v komparaci s bádáními týkajícími se akvizičních strategií šlechty obecně. Většinu (72 %) jazykových, autorských i tematických italik, které eggenberská kněžna vlastnila, tvoří knihy, které vyšly a které byly zakoupeny do knihov-

ny po roce 1666, tedy po svatbě Marie Ernestiny s Johannem Christianem z Eggenbergu. Zbytek italik tvoří knihy vydané jak před rokem 1666, tak rokem 1649, na něž by bylo zajímavé se zaměřit a zjistit, kolik z nich bylo do knihovny pořízeno představiteli první generace Eggenbergů (v případě italik víme, že to byl nejen Hans Ulrich z Eggenbergu, ale také jeho syn Johann Anton, kteří italskou literární produkci sbírali, ač každého z nich zajímal jiný literární žánr) a kolik starších italských tisků do knihovny zakoupila Marie Ernestina, popř. kolik italik, již dříve v knihovně existujících, si včlenila do své osobní knihovny a které četla. Víme, že ji některé starší italské knižní akvizice zajímaly a že tvořily součást její četby. Výmluvným příkladem je Cervantesovo dílo. Slavný *Don Quijote* figuroval v její sbírce jak španělsky, tak v italském překladu, jak již bylo řečeno. A Cervantesovy španělsky tištěné *Příkladné novely*, které do eggenberských sbírek získal Hans Ulrich, si eggenberská kněžna posléze zařadila rovněž do své sbírky a knihu označila svým supralibros „ME“ (v eggenberské knihovně byl k dispozici též jejich italský překlad *Il Nouelliere castigliano*, který mohl vlastnit již některý dřívější představitel rodu, možná také Hans Ulrich; kniha však nenese ani jeho vlastnické exlibris, ani kněžnino supralibros a to, že jej do knihovny mohla pořídit kněžna a použít jako pomůcku při četbě španělského originálu, je zatím rovněž ničím podložená hypotéza). Podrobná komparace italských knižních akvizic zapsaných v prvním eggenber-

ském pozůstalostním inventáři z roku 1649 sepsaném po smrti Johanna Antona z Eggenbergu a druhým dědickým inventářem z let 1719–1721 je v tomto ohledu žádoucí (toto srovnání může být ostatně užitečné nejen co se týká italského souboru knih Marie Ernestiny, ale rovněž pokud jde o všechny další knihy patřící do její osobní knihovny). V případě italských knižních akvizic barokní sběratelky a čtenářky Marie Ernestiny z Eggenbergu se nabízí také srovnání s jinými dobovými středoevropskými barokními sbírkami, ať již reálně dochovanými, nebo těmi, o nichž máme informace pouze na základě knižních inventářů. Stranou bychom neměli nechat ani srovnání celé eggenberské knižní sbírky a akvizičních a čtenářských zájmů rodiny Eggenbergů se sběratelskými strategiemi jiných středoevropských představitelů vysoké šlechty té doby (nejen Lobkowiczů, Černínů, popř. Nosticů), jejichž knihovny se dochovaly buď jako celek, nebo rozptýleně v rámci ostatních knižních sbírek. Pokračující zpracovávání evropských knižních fondů a jejich cílená provenienční analýza k tomu vytvářejí ideální podmínky. To jsou však již úvahy, které překračují rámec recenzované publikace a směřují nejen k jeho autorovi, ale především k odborné badatelské veřejnosti.

Recenzovaná publikace *Zrcadlo duše a doby* je záslužným autorským i edičním počinem. Na jedné straně navazuje přínosným způsobem na dříve vydané publikace věnované eggenberským knižním sbírkám, o nichž byla již řeč. Na druhé straně tím, že dosavadní bá-

dání o knižních strategiích a čtenářských preferencích rodiny Eggenbergů posouvá o krok vpřed, je významným odrazovým můstkem pro další výzkumy v oblasti dějin evropských šlechtických knihoven.

JAROSLAVA KAŠPAROVÁ

■ **Claire MADL – Petr PÍŠA – Michael WÖGERBAUER,** *Buchwesen in Böhmen 1749–1848. Kommentiertes Verzeichnis der Drucker, Buchhändler, Buchbinder, Kupfer- und Steindrucker* (Buchforschung. Beiträge zum Buchwesen in Österreich, hgg. von Peter R. Frank und Murray G. Hall, Band 11), Wiesbaden, Harrassowitz Verlag 2019. xxiv, 508 s.

V souvislosti s prací na knize o dějinách knižního obchodu v Čechách mezi

polovinou 18. a 19. století¹ se autorský kolektiv Claire Madl, Michael Wögerbauer a Petr Píša rozhodl zpracovat i soupis všech tiskařů, knihkupců, knihvazačů a dalších osob podílejících se na vzniku a distribuci knih, případně dalších tiskovin, a působících v Čechách ve stejném období, tedy mezi počátkem tereziánských reforem a revolucí 1848/49. Tak vznikla tato publikace, vydaná v rámci ediční řady zaměřující se na výzkum knižní kultury v Rakousku.

V úvodu autoři charakterizovali tuto převratnou epochu a roli knižní kultury v ní; rozvoj knižní kultury představili jako podstatný faktor celkového politického a kulturního vývoje, související přirozeně také s hospodářskými podmínkami, i jako důležitou součást vytváření veřejného mínění a budování moderní občanské společnosti. Upozornili rovněž na mezinárodní souvislosti, zejména na význam německého a (středoevropského) knižního obchodu, jehož nezpochybnitelné centrum se v této době nacházelo nedaleko českých hranic, v Lipsku.

Vývoj knižního obchodu se v dané epoše vyznačoval především mimořádně rychlým růstem vydávaných titulů (a pravděpodobně i nákladů – o tom je však k dispozici poměrně jen málo dokladů) a postupující jazykovou a funkční diferenciací. Ta spočívala v rozdělení na český a německý knižní obchod

a dále v rozdělení rolí při tisku a distribuci knih, kdy se profese nakladatele, tiskaře, knihvazače, knihkupce apod. definitivně osamostatnily. (To ovšem neznamenalo, že by některé firmy nespojovaly několik druhů činností.)

Soupis je vytvořen na základě práce generací českých bibliografů, historiků a literárních historiků, jejichž řada počíná již Josefem Jungmannem. Jejich výsledky doplnili autoři i obsáhlými rešeršemi v pražských, mimopražských i zahraničních archivech (především ve Vídni, Lipsku a Drážďanech).

Oproti srovnatelnému soupisovému svazku dané ediční řady, věnovanému Vídni,² se tato publikace vyznačuje především tím, že zahrnuje celé Čechy, že tedy ke zhruba 400 pražským firmám, působícím v oblasti knižního obchodu, přidává ještě přibližně stejný počet mimopražských podniků. Dalším podstatným rozdílem je skutečnost, že se autoři zaměřili i na vazače knih, kteří – kromě své původní profese – také obchodovali s knihami.

Soupis je rozdělen na tři velké části. V první najdeme firmy. Součástí hesla je pak vedle názvu firmy (který se často kryje se jménem majitele) také oblast podnikání (např. zda šlo o knihkupce, knihvazače apod.), charakter produkce (např. náboženská nebo právnícká literatura, hudebniny, kalendáře apod.),

¹ Mám na mysli knihu Claire MADL – Michael WÖGERBAUER – Petr PÍŠA, *Na cestě k „výborně zřízenému knihkupectví“: Protagonisté, podniky a síť knižního trhu v Čechách (1749–1848)*, Praha 2019.

² Peter R. FRANK – Johannes FRIMMEL, *Buchwesen in Wien 1750–1850. Kommentiertes Verzeichnis der Buchdrucker, Buchhändler und Verleger (Buchforschung. Beiträge zum Buchwesen in Österreich, Bd. 4)*, Wiesbaden 2008.

doba a místo působení, osoby, s podnikem spojené (tj. majitele a personál), předchůdci a následovníci, nakonec podle možnosti také stručné dějiny firmy. V druhé části se uvádějí osoby, charakteristiky jejich činnosti, spojení s firmami, případně i životní údaje. Třetí část obsahuje místní rejstřík; ke každému jménu obce, uváděnému v německé i české podobě, jsou přiřazeny firmy a osoby působící v místě.

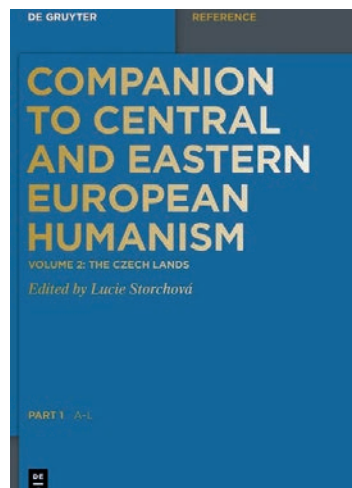
Skutečnost, že soupis přináší nejen jména majitelů firem, ale i jejich zaměstnanců – faktorů, tovaryšů či učňů, poskytuje předpoklady pro rekonstrukci vertikální i horizontální mobility osob, které se jakýmkoli způsobem zapojily do knižního obchodu, i pro všechny další podobné výzkumy.

Vcelku je možné v této práci (společně s knihou *Na cestě k „výborně zřízenému knihkupectví“*) spatřovat mimořádný čin, srovnatelný s Voitovou Encyklopedií knihy a významně reprezentující českou vědu na mezinárodní scéně.

JIŘÍ POKORNÝ

■ *Companion to Central and Eastern European Humanism, Volume 2 Czech Lands, Part 1.* Storchová, Lucie (ed.), Berlin, Boston, De Gruyter 2020. xvi, 782 s.

Odborná veřejnost v zahraničí neměla až doposud možnost seznámit se komplexněji s problematikou recepce a šíření humanistických myšlenek v českých zemích. Absenci souborné práce v anglic-

kém jazyce řeší nově vydaný bibliografický slovník, který představuje dosud nejucelenější pohled na humanistickou produkci a její autory působící v českých zemích od poslední třetiny patnáctého století až po období pobělohorské. První díl tohoto dvoudílného kompendia vydalo v loňském roce nakladatelství De Gruyter v rámci mezinárodní ediční řady *Companion to Central and Eastern European Humanism* zaměřené na mapování humanistické produkce střední a východní Evropy. Publikace je výstupem tříletého grantového projektu: *Po-doby humanismu v literatuře českých zemí (1469–1622)* realizovaného převážně na půdě Filosofického ústavu Akademie věd ČR v letech 2016–2018.

Velkorysý vydavatelský počín, na jehož realizaci se podílel mezinárodní autorský tým složený z více než tří desítek odborníků z nejrůznějších převážně humanitních věd, má oslovit zejména zahraniční publikum. Úvodní část prvního svazku, v němž jsou abecedně řazeni autoři začínající na písmeno A–L,

otevívají tři analytické studie, které výstižně charakterizují tři různé etapy humanismu v českých zemích včetně jejich vývojových proměn a specifik. Zbývajících téměř sedm set stran vyplňuje přes sto třicet autorských hesel, která obsahují vedle základních životopisných událostí také detailní popisy literární a učenecské aktivity humanistů působících v českých zemích v letech 1480–1630. Dlužno říci, že někteří autoři byli tímto způsobem podchyceni poprvé. Tento fakt vyplývá nejen z regionálního vymezení, ale především z široce pojaté definice „humanisty“, jež autorský tým zvolil při sledování jedné z důležitých etap literární historie. Podchyceni jsou jak autoři, kteří pocházeli z českých zemí nebo zde minimálně pět let působili, tak také humanisté, kteří udržovali úzké styky s tuzemskými učiteli či šlechtou. Za zásadní pro zařazení autora mezi humanisty nepovažoval autorský kolektiv jen tradiční kritérium, tedy dostatečně velký objem děl publikovaných v latině či řečtině, ale též prokazatelnou inspiraci antickými autory anebo vlastní editorskou a překladatelskou činností, která zprostředkovávala antickou literaturu domácímu publiku v jednom z národních jazyků (němčina, čeština). Inovativní přístup autorského kolektivu pod vedením Lucie Storchové je patrný též při interpretaci literární produkce jednotlivých humanistů, v rámci níž je autorská tvorba domácích humanistů představena poprvé ve své úplnosti (tj. jak produkce novolatinšská, tak také ve vernakulárních jazycích). Novým způsobem přistoupili

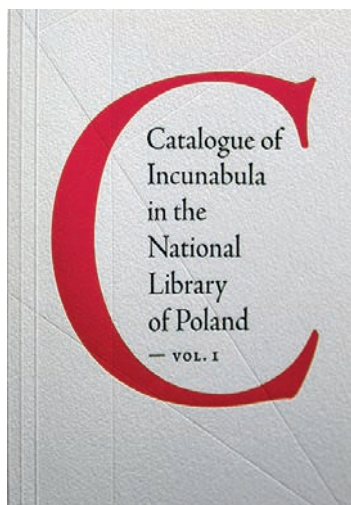
autoři hesel také k rozboru a hodnocení literární produkce humanistů, v rámci něhož se ústředním bodem jejich výkladu stal vztah autora k antické tradici a její recepcí ve vlastní literární tvorbě. Velmi cennou součástí autorských hesel jsou též informace o osobních vztazích mezi autory včetně jejich příslušnosti k nejrůznějším učenecským komunitám, což názorně ilustrují odkazy na dochovanou korespondenci. Každé heslo je nadto doplněno o rozsáhlou bibliografii zahrnující archiválie, rukopisy a tištěné publikace autora s odkazy na národní retrospektivní bibliografie. Bibliografický soupis uzavírá seznam základní, převážně novější odborné literatury.

VERONIKA SLADKÁ

■ **Michał SPANDOWSKI,**
Catalogue of Incunabula in the National Library of Poland. Vol. I–II.
Warszawa, Biblioteka Narodowa
2020. 694, 382 s.

Tragický předěl v dějinách sbírky inkunabulí Národní knihovny Polska tvoří říjen 1944, kdy ji po porážce Varšavského povstání nechalo německé Brandkommando spálit – vedle dalších částí historického fondu evakuovaných do sklepení budovy na ulici Okólnik.¹ Z 2 250 inkunabulí zbylo několik málo jednotlivin. Zachoval se alespoň jejich

¹ Dále srov. Michał SPANDOWSKI, *Polskie zbiory inkunabulów zniszczone, rozproszone i przemieszczone w czasie i w wyniku II wojny światowej*, *Rocznik Biblioteki Narodowej* 44, 2013, s. 28.

inventář, který stihla zpracovat Alodia Kawecka-Gryczowa. Podstatnou část zničeného souboru tvořily svazky navracené v meziválečném období ze Sovětského svazu. Jednalo se jen o menší díl tisků odvezených v 90. letech 18. století po zániku samostatného polského státu z území, která připadla carskému Rusku. Nová sbírka čítá 1034 vydání v 1131 exemplářích. V úvodu katalogu vypočítává polský inkunabulista Michał Spandowski jejich pět hlavních zdrojů: 1. Svazky pocházející ze zabavených šlechtických knihoven. 2. Část sbírky inkunabulí Lvovské Univerzitní knihovny, která byla za války evakuována do Slezska a po válce předaná do Varšavy. 3. Inkunabule z knihoven ve východních oblastech Německa, které po válce připadly Polsku. 4. Nákupy či dary jednotlivin. 5. Fragmenty tisků 15. století užité po většinou jako makulatura na knižních vazbách a sejmuté při restaurování.

Příkladně zpracovaný katalog inkunabulí polské Národní knihovny je

publikován v angličtině. První svazek obsahuje vlastní katalogovou část. Jednotlivé záznamy odkazují na základní inkunabulové bibliografie v čele s GW (*Gesamtkatalog der Wiegendrucke*) a souborným katalogem inkunabulí z polských knihoven, známým pod zkratkou IBP.² Důraz je kladen na osobité znaky – vlastnické zápisy vypovídající o historii každého exempláře, doplněnou rubrikací a malířskou výzdobu či čtenářské poznámky. Pečlivé popisy knižních vazeb včetně dílenské identifikace podle užitého slepotiskového nářadí zpracovala Maria Brynda, popisy rukopisných přívazků Sławomir Szyller. Ve druhém svazku nalezne uživatel seznam zkratek citovaných bibliografií, jmenný rejstřík, rejstřík anonymních titulů, typografický rejstřík, konkordance základních inkunabulových bibliografií a katalogu, rejstříky ke knižním vazbám a především velmi podrobný provenienční rejstřík (zabírá na 170 stran), který je zapotřebí zvláště ocenit. Michał

² *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur. Tom. I/1, 2. Moderante Alodia KAWECKA-GRYCZOWA composuerunt Maria BOHONOS et Elisa SZANDOROWSKA. Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae 1970.* Spandowski je spoluautorem II. svazku IBP, který obsáhl válečné ztráty. Čítá skoro 2350 vydání v asi 4600 výtiscích, které byly buďto zničené anebo o ně Polsko přišlo v důsledku posunu jeho východních hranic: *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur. Tom. II. Addenda. Indices. Moderante Alodia KAWECKA-GRYCZOWA composuerunt Maria BOHONOS, Michał SPANDOWSKI et Elisa SZANDOROWSKA. Varsaviae – Cracoviae 1993.*

Spandowski v něm přináší biogramy zjištěných osob či krátké nástiny dějin institucionálních knihoven včetně informací o uložení dalších inkunábulí těchto vlastníků v polských fondech. Vznikla tak velmi důležitá pomůcka pro další rekonstrukci původních celků, určená především zahraničním uživatelům. Pochvalme i zajímavou grafickou podobu dvousvazkového katalogu, která tradiční čern kombinuje s červenými prvky (včetně červeného šití), upomínajícími na barevnou rubrikaci raných tisků.

Ve sbírce inkunábulí polské Národní knihovny výrazně převažují typografická germanika – tvoří celé dvě třetiny. Není tu zastoupen žádný tisk vydaný na území Čech či Moravy. Z obsahových bohemik zmiňme pranostiky budějovického rodáka Václava Fabera, který svou kariéru rozvíjel na sklonku 15. století nejprve na univerzitě v Lipsku a u místních impresorů vydával oblíbené nástěnné minuce či pranostiky (kat. č. 332–337). Dvěma výtisky je zastoupeno pojednání lipského teologa Balthasara de Porta *Conclusiones contra quorundam Bohemorum errores* zaměřené proti kacířským článkům českého utrakvismu (Lipsko, Gregor Böttiger, ne před 1494; kat. č. 123), jedním výtiskem *Historia Bohemica* Eneáše Silvia Piccolominiho (Basilej, Michael Furter, cca 1489; kat. č. 794) a novela *Iudicium Iovis* chebského rodáka Paula Schneevogela, známého pod latinizovanou formou svého jména Paulus Niavis (Lipsko, Martin Landsberg, cca 1495; kat. č. 697). Mezi provenienčními bohemiky jsou zastoupeni převážně až

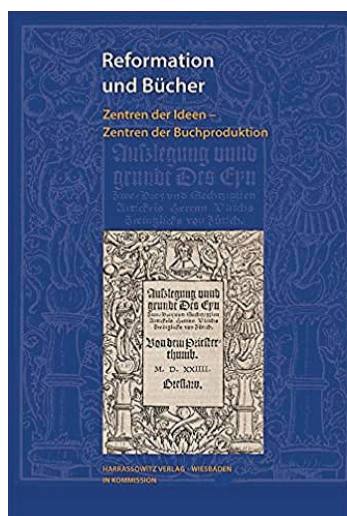
mladší majitelé tisků 15. století. Jeden z výtisků latinského vydání světové kroniky Harmanna Schedela, slavné především díky dřevorezovým vedutám velkých měst, pochází z knihovny cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně (Norimberk, Anton Koberger, 1493; kat. č. 865, výtisk b). Součástí knihovny kartuziánů v Králově Poli u Brna býval výtisk *Zlaté legendy* od Jakuba de Voragine (Štrasburk, Georg Husner, 1492; kat. č. 521, výtisk b). Výtisk Aristotelova díla *De animalibus* si roku 1512 koupil Řehoř Nitsch, kanovník v Olomouci a spoluzakladatel tamní humanistické sodality (Benátky, Bartolomeo Zani, 1498; kat. č. 81).³ Jak ovšem dokládá provenienční rejstřík vazeb, byly na našem území původně užívány i další svazky, byť soudobé vlastnické zápisy v nich chybějí.

KAMIL BOLDAN

■ *Reformation und Bücher. Zentren der Idee – Zentren der Buchproduktion*, hg. von Andrea Seidler und István Monok (Wolfenbütteler Schriften zur Geschichte des Buchwesens 51), Wiesbaden, Harrassowitz Verlag in Kommission 2020, 232 s.

Humanismus – Reformace – Hus a Luther a k tomu ještě kniha, to jsou témata nejen vždy atraktivní, ale také doslova nevyčerpatelná. A to nejen

³ Jiné Nitschovy inkunábule jsou dnes ve fondu olomoucké kapitulní knihovny.

v české, ale i světové literatuře a vzbuzují zájem nejen u odborného ale i u laického publika. Proto v důsledku toho všeho je někdy problém s tituly prací, které se tomu komplexu otázek a jejich řešení věnují. Tedy jde o to, aby vystihly dostatečně zřetelně obsah toho, co přináší a neslibovaly nevědomky to, co nemohou splnit. A tomu tak je svým způsobem i u referované knihy. Ale přejdeme k obsahu sborníku, který je výsledkem blíže nespecifikované konference u příležitosti Lutherova výročí.

Již letmý pohled na autory uvedeného sborníku signalizuje jeho hlavní akcent: pět autorů jsou Maďaři, tři Rakušané (dva z nich jsou hungaristé) a po jednom z Francie, Švýcarska, Německa a z naší republiky. Pokud jde o vlastní knižní materiál, jde v podstatě výlučně o protestantskou literaturu v nejširším slova smyslu, takže také o protestantica v katolických sbírkách. To se týká dvou příspěvků. V prvním z nich jde o docentku szegedské univerzity Edinu

Zvara. Ta v jediné anglické statí sleduje knižní soubor předního uherského magnáta, palatina Pála Esterházyho, evangelického konvertity (1635–1713), který vyrostl úsilím generací jeho předků a jehož rozsah je odhadován na zhruba 2500 knižních titulů, mezi nimiž je překvapivé množství zejména Lutherových (ca 150 svazků) a Melancthonových (ca 60 svazků) knih, které ale byly získány aktivitami jeho evangelických předků (s. 159–170, z toho čtyři s. reprodukci). Podotknout je třeba, že autorka vychází z maďarsky psané knižní publikace, kterou paralelně vydala spolu s I. Monokem. Autorem druhé statí podobného zaměření je knihovník pražského Národního muzea Richard Šípek, *Die Bücher von Ladislaus Seydlitz von Schönfeld in der Bibliothek der Raudnitz Kapuziner* (s. 195–207 s třemi vyobr.). Knihovna, kterou Šípek označuje jako jednu z menších klášterních knihoven, evidovala přes 1 800 signatur. Autor vypočítává dary od jednotlivých příznivců kláštera. Jeho zájmu se dostalo zejména fragmentu knihovny pozdně renesančního vzdělance Ladislava Seydlice (1566–1632) z rodu, který přišel do Čech ze slezskolužických vedlejších korunních zemí, a čítá 19 svazků. Větší zlomek knihovny, čítající 35 svazků, se nalézá v Lobkowiczské majorátní knihovně. Protože jemu byla věnována dostatečná pozornost v pracích J. Kašparové, Šípek jej blíže nekomentuje, i když by bylo užitečné oba fragmenty alespoň virtuálně nějakým způsobem propojit. Protože další příspěvky až na výjimky již svými názvy dostatečně vypovídají, stačí

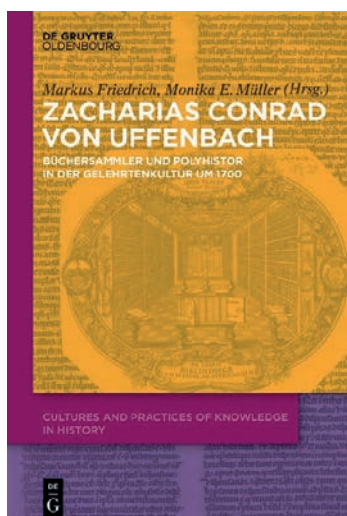
v podstatě podchytit je toliko bibliograficky: Urs B. Leu, *Buchdruck und Reformation in Zürich* (s. 19–31) ukazuje, jak tamní tiskařské aktivity byly odvislé od osobního nasazení a po smrti vůdčí osobnosti Kryštofa Froschauera došlo k jejich úpadku. Důkladné a přehledné grafy a tabulky dávají znamenitý vhled do situace. – Frédéric Barbier věnuje pozornost jednomu z „hochburgů“ tiskařského umění ve stati *Die Buchstadt Strassburg im Spannungsfeld der Reformation* (1517–1538/1541, s. 33–48). Karl Vocelka, *Die Reformation in Wien und die damit zusammenhängenden Drucke* (s. 49–61). Karl W. Schwarz, *Ein Reformator aus Innerösterreich. Primus Truber und der südslawische Buchdruck in der Uracher Bibelanstalt* (s. 63–84) potvrzuje význam tisku na rozvoj reformace a nešetří čísly: během necelých tří luster (1517–1530) se odhaduje, že bylo vytištěno nejméně 20 milionů tiskovin, z toho většinou ze strany reformátorů, takže lze snadno přijmout parolu o tom, že bez tisku by se reformace neprosadila. Martin Krickl, *Blotius digital. Eine digitale Katalogedition zum Frühbestand der Wiener Hofbibliothek* (s. 85–104, s dvěma vyobr.) Jde samozřejmě o zpřístupnění knižního souboru shromážděného prefektem vídeňské Dvorní knihovny Hugo Blotiem (1536–1608). István Monok, *Veränderungen in der thematischen Zusammenstellung ungarländischer Schulbibliotheken im ersten Jahrhundert der protestantischen Reformation* (s. 105–121). Východiskem je rakouský, burgenlandský Güssing, ale informace přicházejí i ze Sedmihradska.

Attila Verók, *Melanchthon-Rezeption bei den Siebenbürger Sachsen im Reformationsjahrhundert* (s. 124–137). Zoltán Csepregi, *Die Osmanen unterstützen die Evangelischen? Über die Reformation unter der Türkenherrschaft von Melanchthon bis Bullinger* (s. 139–157) ukazuje, že jde o parolu 16. století, která ale měla dlouhý život. Detlef Haberland, *Der Buchdruck in Schlesien und die Reformation* (s. 173–194, se sedmi vyobr.) nepodává statistický obraz, ale jen rámcovou charakteristiku situace ve Vratislavi, Lehnici a Nise. Po krátkých biogramech autorů a osobním a místním rejstříku je velmi vítaný osmistránkový alfabertický seznam titulů jednotlivých citovaných děl. Na závěr jen perličku z úvodu knihy, kde se hovoří o recepci nových proudů východními kulturami (!), mezi nimiž vedle Slezska a polského království figuruje i království moravské.

IVAN HLAVÁČEK

■ **Zacharias Konrad von Uffenbach. Büchersammler und Polyhistor in der Gelehrtenkultur um 1700 (Wissenskulturen und ihre Praktiken), Hg. von Markus Friedrich und Monika E. Müller, Berlin-Boston, De Gruyter Oldenbourg 2021, 430 s., obr. příl.**

Doba raného novověku je rozhraním mezi středověkem charakterizovaným knihou rukopisnou a dobou, kdy se v 19. století kniha tištěná (jejíž písmo v raném novověku bylo leckdy nazýváno *Ars artificialiter scribendi*) stala obecně

rozšířeným „spotřebním zbožím“. Středověký rukopis často i u humanistů ztrácel svou hodnotu, pokud jeho text byl převeden do písma tištěného. Nadto se rozpadaly středověké kulturní struktury, takže není divu, že šlo o dobu, která velmi často byla pro středověký kodex krajinou nehostinnou. Pokud se velké středověké soubory zachovaly, byly často vytlačovány na okraj zájmu, či dokonce za něj. A tak to byly – výjimky existují samozřejmě stále – velmi často osoby občanského původu, které si uvědomovaly důležitost starých knih a stávaly se tak nepominutelným mostem mezi středověkou rukopisnou kulturou a začátky moderní vědy, často doslova zachránci nenahraditelných duchovních hodnot. U přeživších velkých institucí církevních (i zde jsou výjimky, např. Strahov) či v tradičních knihovnách šlechtických (z výjimek např. roudnická knihovna lobkowiczská) rukopisná kniha stála často na okraji zájmu a byla svým způsobem jen trpěna, milovníci

rukopisné knihy z řad zejména měšťanských vzdělavců se stávali jejich zachránci na poslední chvíli. Jejich jména zpravidla zapadla a teprve soustavněji od konce 19. století badatelskou prací jsou jejich jména a zásluhy odkrývány. Ale stále je to jen špička pověstného ledovce.

Mezi tyto osoby patří i jen poměrně méně známý učený polyhistor, frankfurtský purkmistr Zachariáš Konrád von Uffenbach (1683–1734), kterému se přes všechno, co o něm už bylo napsáno, dosud nedostalo takové pozornosti, jaké by bylo třeba. Nicméně si zaslouží zmínky dvousetstránková práce Konrada Frankeho z r. 1965, která je věnována výlučně Uffenbachově sbírce rukopisů. Tomu do značné míry učinilo konec sympozium, které mu bylo v roce 2018 věnováno v Hamburku a jehož doplněné výsledky máme nyní před sebou. Nejde ovšem ani o jeho biografii, ani o soustavný výklad o jeho knihovně, nýbrž o sondy do tří základních aspektů problematiky. Ostatně Zachariáš Konrád nebyl jen bibliofil, ale jeho sběratelský záběr byl širší. To však zůstává v této knize zcela na okraji zájmu. A ani tak nebylo postiženo vše, co by si pozornost zasloužilo. Nejdříve jde o pět statí, které jsou věnovány jeho osobě s akcentem na jeho sběratelské sklony. Následují čtyři statí o jeho sbírce samotné, aby tu třetí pod názvem *sběratelství* (*Das Sammeln*) tvořila závěrečná pětice příspěvků. Každá stať má závěrem svou samostatnou obsáhlou bibliografii a jak se lze snadno přesvědčit, tituly v nich přicházející se prakticky nedublují,

takže dostáváme vlastně mnohastránkovou, pochopitelně ovšem výběrovou bibliografii ke kulturním dějinám doby kolem roku 1700. Knihu uzavírají tři rejstříky: osobní, místní a rukopisů. Ten poslední tvoří 21 knihoven se signaturami kodexů z Uffenbachova majetku, které obsahují velmi různý počet rukopisů. Nejvíce jich je – hodně přes sto – ve Státní a univerzitní knihovně v Hamburku, následují univerzitní knihovny ve Frankfurtu a Lipsku.

Ale až na stať Friederiky Bergerové pojednávající o řeckých rukopisech v Uffenbachově knihovně a podávající soupis (ne popis) 26 kodexů (s. 185–206) a Karin Sturmové, která pojednává o Uffenbachových rukopisech v Lipsku a závěrem svého příspěvku podává stručný popis 13 jednoznačně Uffenbachovi patřících rukopisů (s. 207–230) a rozpravu, jde o řadu statí, které zasazují Uffenbachovy aktivity do širších souvislostí nejen frankfurtských. Klíčová je stať Helmuta Zedemaiera, *Zacharias Konrad von Uffenbach. Fünf Schlaglichter auf einen gelehrten Sammler* (s. 11–68), která přináší víc, než slibuje. Ocítáme se nejdřív v Zachariášových osmi místnostech zaplněných knihami (velmi impresivní mědiryt publikovaný na s. 59 znázorňující průhled do jeho království je mimořádně působivý). Stať podtrhuje otevřenost Uffenbacha samotného, který komunikoval o svých knihách v korespondencích (prý nenechal žádný dopis bez odpovědi!), dával své poklady k dispozici, ba měl dokonce knihovníka (amanuensis), který zhotovoval žádané opisy. Uffenbach

nebyl ovšem jen sběratel, nýbrž své texty studoval a excerpoval, jak o tom svědčilo devět impozantních svazků jeho výpisů (dochovány jsou jen čtyři). A o jeho vědecké socializaci svědčí dodnes jeho rozsáhlá písemná komunikace, která byla vydávána již za jeho života. Na s. 36n. se čte zajímavá (vtipná) reprodukce osvěcenské filipiky ohledně „polyhistorství“ předchozí doby.

O ostatních statích spíše už jen bibliograficky. Julia Schmidt-Funke, *Die Frankfurter Brüder von Uffenbach im Kontext städtischer Sammlungspraxis* (s. 69–92) vyvozuje sběratelství obou Uffenbachů z celkového ovzduší exkluzivní patricijské frankfurtské společnosti. Frank Fürbeth, *Privater Buchbesitz in Frankfurt vom Spätmittelalter bis zum Zacharias Konrad von Uffenbach* (s. 93–123) o zmínkách o středověkém knihovnictví ve Frankfurtu, které bylo formováno městskými kláštery. Návazně na ně vzniká na sklonku 15. století radní knihovna a vedle ní pak 1529 první veřejná frankfurtská knihovna. Následně jsou představeny jednotlivé knihovny místních patricijů 16. století, často impozantního rozsahu a to na základě různých podkladů: někdy jde o fyzicky doložená torza, jindy se autor opírá o staré (původní) soupisy různého charakteru. Axel E. Walter, *Zacharias Konrad von Uffenbach und das Bibliothekswesen seiner Zeit* (s. 125–163). Její ráz vysvětluje dlouhý podtitulek *Kritische Bestandsaufnahme und inhärenter Gegenentwurf in seinen Merkwürdigen Reisen durch Niedersachsen, Holland und Engelland*. Zaměřuje se zejména na Oxford

a podává charakteristiku světél a stínů zejména „státního“ knihovnictví doby z Uffenbachova pohledu. Heike Düsel-der, „*Perlen aus dem Mist heraus geklaubt*“. *Wissens und Sammlungsbestände einer frühneuzeitlichen Hansestadt im Blick eines reisenden Gelehrten* (s. 165–181) se zaměřuje na Lüneburg v Uffenbachově podání. Monika E. Müller, „*Vortrefflich nützliche Bilderbücher [...]?*“ (s. 231–264) rozebírá několik pozdně středověkých rukopisů ze Zachariášovy sbírky. Markus Friedrich, *Von Zürich nach Frankfurt nach Hamburg* (s. 265–289). Skoro pytický titulek vysvětluje sáhodlouhý podtitul: *Die Reise der Quellenexzerpte Johann Heinrich Otts (1617–1682) durch Mitteleuropa und Konrad Zacharias Uffenbachs Rolle für die Täufergeschichtsschreibung des 18. Jahrhunderts*. Markus Stiebing, *Die Nutzung einer Gelehrtensammlung. Überlegungen zur Bibliotheca Uffenbachiana Universalis* (s. 294–317). Na konci 20. let 18. století dochází ke zlomu v Uffenbachových aktivitách a zjišťu-

je se, že finanční prostředky i časově náročné funkce ve městě nedovolují jeho zálibu opřít v plném rozsahu, takže Zachariáš vydává aukční katalog s celkem 40 000 titulů a nadále se soustřeďuje pouze na sbírání rukopisů. Ines Peper, „*Nach altem Gesetz sollen die Tore der Musen offenstehen*“. *Der Briefwechsel Zacharias Konrads von Uffenbach mit dem Melker Benediktiner Bernhard Pez* (s. 319–333). Mona Garloff, *Zacharias Konrad von Uffenbach und der Buchhandel* (s. 335–360). Sebastian Pranghofer, *Anatomisches Wissen im gelehnten Urteil* s podtitulkem: *Zacharias Konrad von Uffenbach und die ästhetisch-moralischen Werke der experimentellen Wissenschaften um 1700* (s. 361–384). Textovou část posléze uzavírá Jacob Schilling, *Uffenbachs Beziehungen zu den Medizinern der Academiae Naturae Curiosorum* (s. 385–411). Zajímavou knihu uzavírají samostatné rejstříky osob a míst a soupis rukopisů.

IVAN HLAVÁČEK